

Ukážka z knihy *Problémové ženy: Dejiny feminizmu v 11 bojoch*

Autorka: Helen Lewis

Preložila: Katka Gabriš

Kapitola *Nedokonalé dejiny*

Aká je to problémová žena? Nemám na mysli prípady, keď je žena arogantná, bezohľadná, nepríjemná alebo primadona. Problémová znamená v prvom rade komplikovaná a táto kniha je plná komplikovaných žien. Taký prístup k historickým osobnostiam, ktorý by im iba prideliť palec hore alebo palec dole, je nudný a príliš zjednodušujúci. Väčšina z nás je viac než len jedno prídavné meno, všetci sme „problematickí“. V tejto knihe sa zoznámite so ženami, ktorých názory sú pre dnešné feministky a feministov ťažko stráviteľné. Zoznámite sa so ženami, ktorých názory boli ťažko stráviteľné už pre ich súčasníkov. Dejiny feminizmu by sa nemali snažiť obrúsiť hrany priekopníčok tohto hnutia či ich z histórie vymazať úplne, ak sa ich hriechy považujú za priveľké. Dejiny im musia dovoliť mať charakterové chyby, byť ľuďmi so všetkým, čo k tomu patrí – rovnako ako mužom. „Prečo by sme hovorili dievčatám, že sa ponášajú na anjelov,“ píše Mary Wollstonecraft, „ak nie s úmyslom potopiť ich ako ženy?“ Nemusíme byť dokonalé, aby sme boli hodné rovnoprávnosti.

Myšlienka ľudí ako vzorov hodných nasledovania nie je nutne zlá. Ale spôsob, akým sa využíva vo feminizme, môže degradovať radikálne politické hnutie na zjednodušené velebenie pozitívnych inšpirácií. Vyzdvihovaním niekoľkých výnimiek nenahradíme spochybňovanie samotných pravidiel a keď sa náhlime oslavovať historické ženské osobnosti, prekrúcame minulosť. Zoberte si úspešnú knihu pre deti *Príbehy na dobrú noc pre rebelky*, z ktorej sa predalo viac ako milión kusov. Prináša stovku „úchvatných, inšpirujúcich a emancipačných“ príbehov a sľubuje, že ide o „skutočné rozprávky pre hrdinky, ktoré jednoznačne nepotrebujú zachraňovať“. V časti o módnjej návrhárke Coco Chanelovej sa spomína, že chcela začať podnikat' a „jeden bohatý priateľ jej požičal dosť peňazí, aby sa jej sen stal skutočnosťou“. Už sa tam však nespomína, že bola milenkou nacistického dôstojníka a pravdepodobne robila špionáž pre hitlerovské Nemecko. V 30. rokoch sa pomocou rasistických zákonov, ktoré zakazovali Židom vlastniť podniky, pokúsila spomínaného „bohatého priateľa“ z podniku dostať. V mene inšpirovania mladých dievčat žijúcich vo svete, ktorému vládnu muži, kniha ani tak neretušuje príbeh Coco Chanelovej, ako ho skôr čistí vysokotlakovou hadicou. Zdá sa vám Chanelovej kolaborácia s nacistami počas vojny „emancipovaná“? Mne nie, hoci uznávam, že zrejme bola ten typ ženy, ktorý „nepotreboval zachraňovať“. Skutočná Coco Chanel mala predsudky, bola bystrá, talentovaná, cynická – a zaujímavá. Jej vyblednutá verzia, okresaná na feministickú sväticu, zaujímavá nie je.

Takýto prístup viem ospravedlniť v detskej knihe, ale je znepokojujúce, keď rovnaké nutkanie vidím v prípade dospelých. Nemôžeme oslavovať ženy tak, že ich príbehy očistíme o politiku – a teda aj o konflikt. Mávajte vlajočkami a neklad'te príliš veľa otázok. Takto vzniká príbeh o feminizme, v ktorom sú všetci protivníci buď komiksoví záporáci, alebo záhadne chýbajú; príbeh, v ktorom netreba robiť tvrdé kompromisy a vnútorné nezhody sa proste vyparia. Je jasné, ktorá je tá jedna jediná pravdivá cesta a všetci správni ľudia sa jej držia. Feministky a feministi stoja na správnej strane histórie a musíme len vyčkať, kým ich svet dobehne.

Takto život nefunguje. Bolo by omnoho jednoduchšie, keby feminizmu na víťazstvo stačilo poraziť zopár strašiakov, ale bizarní sexisti ako Donald Trump majú moc preto, lebo ich volia inak slušní ľudia. Medzi odporcami ženského volebného práva boli aj ženy; ženy sú hlavným konzumentom časopisov a webstránok, ktoré poukazujú na telesné nedostatky iných žien; právo na potrat podporujú v rovnakej miere muži aj ženy. Ľudia sú komplikovaní a dosiahnuť pokrok je tiež komplikované. Ak sa nám zdá moderný feminizmus bezzubý, je to preto, lebo sa zredukoval na dve možnosti: povrchné oslavovanie alebo predstieraný boj s jasnými zloduchmi. Ani jedna z týchto možností nezohľadňuje komplexnosť problémov, a preto ani jedna nemôže priniesť výsledky.

Dejiny žien by nemali byť povrchným honom za hrdinkami. Príliš často vídam, ako sa feministky navzájom kritizujú za to, že obdivujú matku a dcéry Pankhurstové (ktoré boli autokratky), Andreu Dworkinovú (ktorá bola príliš agresívna), Jane Austenovú (pochádzala zo strednej triedy), Margaret Atwoodovú (pri ktorej sa vyskytujú obavy, či boli obvinenia zo sexuálneho obťažovania riadne vyšetrené) a Germaine Greerovú (kde začať?). Nedávno som čítala článok o tom, že i ja som „problematická“, lebo som vyjadrila isté sympatie nominantovi na sudcu Ústavného súdu Brettovi Kavanaughovi. Môj zločin spočíval vo vyhlásení, že sa jeho vypočutie zvrhlo na mediálny cirkus – a dokonca aj ľudia obvinení zo sexuálneho násillia si zaslúžia lepší prístup. Táto kritika odzrkadľuje, ako zúfalo chcú ľudia predstierať, že komplikované problémy sú v skutočnosti jednoduché. Už nie sme chybní ľudia, ktorí sa snažia nájsť cestu cez rozľahlé a komplikované systémy: poznáme len kladné a záporné postavy a je ľahké rozoznať, kto je kto. Takýto prístup je úbohý a detinský a treba mu odolať. Chceme priekopníckam feminizmu prinavrátiť ich komplexnosť. Ich odkaz možno spochybňovať, možno urobili príšerné strategické rozhodnutia a možno nedostáli ideálom, ktoré hlásali. Ale význam týchto priekopníčok je nespochybniteľný. To, aké boli komplexné, je súčasťou ich príbehu.

A potom tu máme druhý význam slova „problémová“. Voči každej požiadavke o viac práv sa zdvihne vlna odporu a každý krok vpred vyvolá silnú protireakciu. Meniť svet je vždy ťažké. Keď som v máji 2018 čakala na Dublinskom hrade na výsledky írskoho referenda o interrupčnom zákone, videla som transparent s nápisom „Bez boja niet pokroku“. Tieto slová pochádzajú z prejavu Fredericka Douglassa, ktorý bojoval za ukončenie obchodu s otrokmi v USA. Chcel, aby ľudia chápali, že „mocnosť sa nevzdá ničoho, kým o to nepožiadame“. Inými slovami, aktivisti musia narúšať status quo. Nemôžu akceptovať *nie* ako odpoveď. „Tí, ktorí vyjadrujú podporu slobode a predsa odmietajú rozruch, sú muži, ktorí chcú úrodu bez toho, aby pooralí pole,“ povedal Douglass. „Chcú dážd' bez hromov a bleskov. Chcú oceán bez strašného burácania jeho mohutných vôd.“ Keď sa budete pokúšať zmeniť svet, neprinesie vám to sympatie ľudí. Prinesie to bolesť. Bude to ťažké. Bude to boj. Musíte akceptovať, že hora pre vami je obrovská, a napriek tomu sa musíte vydať do kopca.

Potom tu máme problém ženstva ako takého. Vo svete, ktorý je stavaný pre mužov, budú mať ženy vždy problém zapadnúť. Sme to, čo Simone de Beauvoir nazvala „druhé pohlavie“. Naše telá sú odlišné od štandardného (mužského) ľudského jedinca. Naše sexuálne túžby sa zvyknú považovať za nejasné, premenlivé a nepredvídateľné. Naše životné skúsenosti sú záhadné a nemožno im porozumieť; naša myseľ je Freudov „temný kontinent“. Predpokladá sa, že sme sa narodili na nesprávnu stranu sveta rozdeleného na dve časti. Muži sú vážni, ženy sú pochabé. Muži sú racionálni, ženy sú emotívne. Muži sú silní, ženy sú slabé. Muži sú

neochvejní, ženy sú vrtkavé. Muži sú objektívni, ženy sú subjektívne. Muži sú ľudstvo, ženy sú jeho podmnožina. Muži chcú sex a ženy ho poskytujú alebo odopierajú. Ženy sú objektom pohľadov; muži ich autormi. Keď sme obeť, nedá sa nám veriť. „V srdci feministického zápasu o prisúdenie znásilneniu, znásilneniu na rande, v manželstve, domácomu násiliu a sexuálnemu obťažovaniu na pracovisku právny status zločinu je potreba poskytnúť ženám dôveryhodnosť a hlas,“ napísala Rebecca Solnit v knihe *Muži mi to vysvetlia*. „Miliardám žien na tejto sedemmiliardovej planéte sa musí denne hovoriť, že nie sú spoľahlivými svedkyňami vlastných životov, že pravda im nepatrí a nikdy nebude.“ Keď ženy bojujú za rovnoprávnosť, často stoja pred prekážkou pochybností: naozaj tento problém existuje, ak o ňom hovoria len ženy? Vieme predsa, aké sú ženy nerozumné.

Nuž, a nakoniec existuje ešte jeden význam slova „problémová“, ktorého sa snažím v knihe dopátrať. Každé dejiny feminizmu musia začať otvoreným priznaním, že revolucionárky väčšinou nie sú veľmi... milé. A ženám sa od nepamäti vštepuje, že majú byť milé. Dievčatá učíme, že sa majú správať ako dámy, aby boli poslušné a potichu. (Sú z cukru voňavého a všetkého dobrého.) Materstvo sa velebí ako cesta nekonečného sebaobetovania. Rôzni okoloidúci muži nás nabádajú, aby sme sa usmiali, lebo, božechráň, že by sme svojimi emóciami niekomu zasiahli do života. Keď zvýšime hlas, jačíme. Naše ambície vyvolávajú podozrenie. náš hnev sa vykresľuje ako neprirodzený, desivý a škaredý: kto by už chcel počúvať „sekery“, „hysterky“ či „nasrdené černošky“? Toto všetko je mimoriadne neúčinné, keď chcete vyraziť do sveta a robiť problémy – ten druh problémov, čo prináša právne a kultúrne zmeny.

Moju obľúbenú definíciu feminizmu sformulovala nigérijská autorka Chimamanda Ngozi Adichie. Píše: „Feminist(k)a je človek, ktorý verí v spoločenskú, politickú a ekonomickú rovnosť oboch pohlaví.“ Znie to jednoducho, ale feminizmus je nekonečne komplikovaný. Túto knihu som sa rozhodla napísať, pretože ma to celé unavovalo. Keď sa obzrieme za štvrtou vlnou feminizmu, čo je nápor aktivizmu, ktorý nastúpil po roku 2010, zdá sa, akoby sme si blahoželali k tomu, že sme „zmenili kultúru“. Hoci pochváliť sa môžeme len malým množstvom víťazstiev. A zároveň sa už vtedy dvíhala vlna odporu. Po celom svete, od Vladimira Putina v Rusku cez Narendra Modiho v Indii po Jaira Bolsonara v Brazílii, sa populistu a nacionalisti usilovali o návrat tradičných rodových úloh. Prezident USA chytal ženy za šušky, lebo „keď si hviezda, tak ti to dovoľia“. Hnutie #MeToo splaslo a skončilo ako konverzácia o hraničných prípadoch a nevedlo k žiadnej významnejšej reforme zákonov. Právo na potrat bolo ohrozené vo východnej Európe a na juhu Spojených štátov a do Severného Írska tento koncept ani nedorazil. Indiou a Španielskom otriasli prípady skupinových znásilnení. Bezplatná a všeobecne dostupná starostlivosť o deti je len snom rovnako ako v 70. rokoch minulého storočia.

Mala som aj osobné obavy. Mala som pocit, že feministické hnutie je ešte rozdrobenejšie ako po predchádzajúcej generácii, a preto je ešte náročnejšie dosiahnuť pokrok v konkrétnych oblastiach. Hnutie síce bolo otvorenejšie voči niektorým marginalizovaným hlasom (prinajmenšom tým s účtami na sociálnych sieťach), ale zdalo sa byť zúfalo roztekané. Intenzívne škriepky na Twitteri a kultúra okamžitého rozhorčenia vystrašili sexistických inzerentov a politikov so sklonmi k prešľapom, ale keď si odmyslíme všetok ten rozruch – pohli sme sa vôbec vpred? Takzvaná „cancel culture“ spôsobila, že reputácia každej ikony feminizmu je krehká a dočasná. Novú hrdinku sme často sotva stihli pomazať, než sme ju zvrhli z piedestálu. „Sesterstvo je mocná vec,“ povedala raz Ti-Grace Atkinson z druhej

vlny. „Zabíja. Poväčšine sestry.“ Feminizmus pôsobil, že sa brodí malichernými hádkami a všim-la som si, že mladé ženy bez zaváhania znevažujú úspechy svojich predchodkýň. „Zrušte druhú vlnu,“ hlásal jeden titulok. Keď som vystúpila na podujatí o boji za platovú rovnosť a boji za centrá pre obe domáceho násilia, istá, asi dvadsaťročná žena mimochodom prehodila: „Hej, ale to už je predsa všetko vyriešené.“

Nemôžem im to vyčítať, lebo i ja som kedysi považovala bitky, ktoré niekto vybojoval predomnou, za samozrejmosť. Ale čím viac som čítala, tým lepšie som chápala skutočný rozmer úspechov feminizmu a výziev, ktoré museli jeho priekopníčky prekonať. Nadobudla som voči nim väčší rešpekt a zhovievavejšie som sa pozerala na kompromisy, ktoré museli robiť. Pokúsila som sa predstaviť si, aké to muselo byť prežiť v sexistickvej kancelárii 60. rokov, odbíjať šmátravé ruky a blahosklonné ponižovanie. Narástla by mi hrošia koža a začala by som tvrdiť, že ženy o sebe proste musia prestať rozmýšľať ako o obetiach? Možno. Snažila som sa vžiť sa do situácie bojovníčok za reformu vzdelávania, ktoré sa počas viktoriánskeho obdobia usilovali zakladať vysoké školy pre ženy. Dospela som k názoru, že by som rovnako ako ony pravdepodobne zdôrazňovala úctyhodnosť vzdelania namiesto toho, aby som ho vykresľovala ako radikálnu oslobodzujúcu silu. Bola by som ochotná hádzať výbušniny alebo podstúpiť násilné krmenie, aby som pre ženy získala volebné právo? Pochybujem. Rozhádala by som sa s inými feministkami? Tým som si istá.

Chcela som sa dozvedieť, ako sme sa dostali tam, kde sme, v nádeji, že nám to pomôže rozhodnúť sa, kam ďalej. Čo funguje? Aké obe majú zmysel v mene vyššieho dobra? Ktoré spojenectvá sú znesiteľné, keď ide o dobrú vec? Čo majú ženy urobiť, aby sa s nimi zaobchádzalo ako s plnohodnotnými občanmi, ako nezávislými ľudskými bytosťami, ako protagonistkami svojich vlastných životov? Ešte stále máme nižšie platy. Ešte stále robíme viac neplatenej práce. Ešte stále nás znásilňujú, vraždia a týrajú násilnícki muži. Ešte stále nás spoločnosť učí nenávidieť vlastné telá. Ešte stále zomierame, lebo do výskumu tabletiék na spanie a bezpečnostných pásov sa ženy nezahŕňajú. Ešte stále máme nižšie zastúpenie v politike. Ešte stále tvoríme v hollywoodskych filmoch len tretinu postáv s replikami. Feminizmus vyhral mnoho bitiek, no vojna sa ešte ani zďaleka neskončila.

V lete, keď Theresa May kandidovala na predsedníčku Konzervatívnej strany, ostrieľaného poslanca Kena Clarka zachytili cez zapnutý mikrofón, ako ju (obdivne) opisuje ako „ženskú, čo vie robiť problémy“. Túto frázu použila aj americká feministka Roxane Gay ako názov pre svoju zbierku poviedok z roku 2017. A poslúžila aj ako názov pre memo-áre, ktoré napísal David Plante o Sonii Orwellovej, Germaine Gree-rovej a Jean Rhysovej, ktoré vyšli v roku 1983, keď som sa narodila.

Problémové ženy sa zjavujú všade. Toto slovo sa opakovane objavovalo, keď sa ženy snažili ukázať, ako ich trestajú za to, že upozorňujú na sexismus. Televízna moderátorka Helen Skelton opísala, ako ju tehotnú obchytával hosť v živom prenose. Nepodala sťažnosť, lebo „to je proste kultúra, ktorá v televízii panuje. Nikto nechce byť za problémového.“ Herečka Jennifer Lawrence povedala pre časopis *Hollywood Reporter*, že sa raz vzoprela arogantnému režisérovi. Producent si ju potom vzal bokom a nazval ju nedisciplinovanou. Po incidente sa obávala, že ju zábavný priemysel vytresce. „Áno,“ skočila jej do toho herečka Emma Stone vysmievajúc sa z tejto kritiky, „robila si problémy.“ Všetky spomenuté ženy sa približovali k tej istej myšlienke, myšlienke, ktorá je nám vstěpovaná od narodenia: že ženy, ktoré sa za seba postavajú, sa považujú za nerozumné, sebecké a neženské. „Nikdy sa mi nepodarilo zistiť,

čo presne feminizmus je,“ napísala Rebecca West v roku 1913. „Viem len, že ma ľudia nazývajú feministkou vždy, keď vyjadrím mienku, ktorou sa odliším od rohože či prostitútky.“

Tradičnejšia história feminizmu sa pravdepodobne začína písať v roku 1792 dielom Mary Wollstonecraftovej *Obhajoba práv žien*. Ale ja nie som historička a toto nie je tradičná história. Podobne ako mnoho iných žien som sa k feminizmu dostala vďaka neodbytnému a ťažko opísateľnému pocitu, že niektoré aspekty môjho života nie sú v poriadku. Feminizmus mi dal slová, ktoré mi umožnili pochopiť moje skúsenosti a to, čo som videla okolo seba. Dal mi uistenie, že nie som sama. Rozhneval ma za všetky tie ženy, ktorých potenciál sme premrhali a ktorých životy boli obmedzované nespravodlivými zákonmi a zvykmi. Vďaka nemu som sa zoznámila s mnohými z tých najlepších a najpôsobivejších ľudí, akých poznám.

Chcem feminizmus rozobrať a preskúmať mechanizmus, vďaka ktorému má takú silu. Budem skúmať niekoľko bojov – boj za volebné právo, za právo na rozvod, za možnosť študovať na univerzite – a chcem popritom ukázať, koľko práce nám ešte ostáva. Pozrieme sa tiež na nepekné kompromisy, strety osobností a odpor, ktorý sprevádza každý pokus o spochybnenie súčasného stavu. Pri výbere bojov a žien som sa zamerala na Britániu, kde žijem, ale mnoho z týchto vzorcov, argumentov a polemík je univerzálnych. Medzi veci, ktoré formovali britský feminizmus, patrí náš parlamentný systém ako aj to, že sme oficiálne kresťanská krajina a že nemáme písanú ústavu. No tiež ho utvárali širšie témy, ako imigrácia, klesajúca miera pôrodnosti a vstup žien na trh práce. Vyhla som sa témam, ktorými sú posadnuté online továrne na bulvárne komentáre, ako sú zapálené diskusie o (ne)vhodných výrazoch, lebo na slovách záleží menej ako na činoch. A vybrala som si eklektickú skupinu problémových žien – protagonistiek jednotlivých bojov. Od každej sa môžeme čosi naučiť bez toho, aby sme z ich životopisov museli vyretušovať problémové časti.

Nikto nedokáže napísať definitívne dejiny feminizmu – aj dejín, aj feminizmov je mnoho. Už tak sa mi zdá trúfalé vôbec pokúšať sa o nejaké dejiny. Žijeme v mimoriadne individualistickej ére a ženy sa často boja nárokovať si právo hovoriť o iných než svojich vlastných životoch. To je možno prezieravé a pohodlné, ale je to tiež zneužitie privilégií tými, ktorí ich majú. Nemali by sme prekrikovať iné ženy, ale nemôžeme tiež rozprávať len o sebe. Dejiny nie sú súčtom miliónov memoárov. Aby sme dosiahli politický pokrok, musíme k ženám pristupovať nielen ako k voľnej skupine jednotlivcov. Sme trieda, ktorú spájajú spoločné problémy do rovnakej miery, do akej ju rozdeľujú odlišnosti. Feminizmus musí byť dostatočne obsiahly na to, aby sa vysporiadal so skutočnosťou, že ďalšia identita – lesbička, imigrantka, nevernica – ženy brzdi rovnako ako ich pohlavie. Neexistuje jeden spôsob, ako byť ženou a neexistuje univerzálny model ženstva. Rozdiely medzi ženami komplikujú mnohé z bojov, ktoré ešte stále zúria rovnako ako rozdiely medzi nami a mužmi.

Čo v tejto knihe chýba? Ani neviem, kde začať – a o to práve ide. Toto sú čiastočné, nedokonalé a osobné dejiny feminizmu a ja dúfam, že medzery v týchto dejinách nebudú pôsobiť ako nedostatky, ale ako pozvánka. Už sa nemôžem dočkať, kedy si prečítam ďalšie.

Začnime mnou. Sedím v reštaurácii a premýšľam nad tým, ako sa rozvíeť.